

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ

Ліна Короткова

Державний навчальний заклад «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю»

Анотація:

У статті розкрито умови виникнення нових професій сфери послуг на сучасному етапі розвитку економіки, визначено необхідність пошуку інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців цієї галузі в рамках регіонального освітньо-виробничого кластеру. Розглянуто методологічний концепт як взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової та конкретно наукової методології. Проаналізовано сучасні методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг – системний, особистісно-діяльнісний, модульно-компетентнісний, андрагогічний, функціональний, маркетинговий. Зазначено, що використання цих підходів сприятиме розробленню такої методичної системи підготовки, яка забезпечить готовність майбутніх працівників до самостійного, відповідального й продуктивного виконання завдань у їх професійній діяльності надалі.

Ключові слова:

методологічний концепт; професійна підготовка; системний підхід; особистісно-діяльнісний підхід; модульно-компетентнісний підхід; андрагогічний підхід; функціональний підхід; маркетинговий підхід.

Аннотация:

Короткова Лина. Методологические подходы к профессиональной подготовке будущих специалистов сферы услуг в условиях образовательно-производственного кластера.

В статье раскрыты условия возникновения новых профессий сферы услуг на современном этапе развития экономики, определена необходимость поиска инновационных подходов к профессиональной подготовке будущих специалистов этой отрасли в рамках регионального образовательно-производственного кластера. Рассмотрен методологический концепт как взаимосвязь и взаимодействие различных подходов общенаучной и конкретно научной методологии. Выполнен анализ современных методологических подходов к профессиональной подготовке будущих специалистов сферы услуг – системного, личностно-деятельностного, модульно-компетентностного, андрагогического, функционального, маркетингового. Отмечено, что использование этих подходов будет способствовать разработке такой методической системы подготовки, которая обеспечит готовность будущих работников к самостоятельному, ответственному и продуктивному решению задач в их дальнейшей профессиональной деятельности.

Ключевые слова:

методологический концепт; профессиональная подготовка; системный подход; личностно-деятельностный подход; модульно-компетентностный подход; андрагогический подход; функциональный подход; маркетинговый подход.

Resume:

Korotkova Lina. Methodological approaches to training future service workers in conditions of the educational-industrial cluster.

The article deals with the conditions favouring the emergence of new professions in the service sector at the present stage of economic development, it identifies the need to find innovative approaches to training of future professionals in this sector within the regional educational-industrial cluster. The methodological concept was examined as the interaction and relationship of the different approaches of general scientific and specific scientific methodology. The analysis of modern methodological approaches to training future professionals in the service sector was carried out: they are systematic, personality-activity, module and competence, andragogical, functional, marketing approaches. It was noted that using of these approaches contribute to the development of such methodological training system that will ensure future readiness of employees to independent, responsible and productive problem solving in their future careers.

Key words:

methodological concept; professional training; systematic approach; personality-activity approach; module and competence approach; andragogical approach; functional approach; marketing approach.

Постановка проблеми. Трансформаційні та євроінтеграційні процеси, зміни територіальної та галузевої структури регіонального ринку праці, спричинені, з одного боку, обмеженнями виробництва промислових підприємств і відповідним зменшенням потреб у робітничих професіях цього сектору економіки, а з іншого – стрімким розвитком малого й середнього підприємництва, сприяють виникненню нових, сучасних професій сфери послуг. На сьогодні рівень розвитку сфери послуг є одним з найважливіших показників соціально-економічного стану країни, що зумовлює зростання потреби у висококваліфікованих фахівцях для цієї галузі. Зазначене потребує нових підходів до професійної підготовки, активізації й поєднання ініціатив освіти, виробництва й громадськості в рамках організаційної структури соціального партнерства кластерного

типу. Сьогодні в Запорізькій області триває експеримент щодо створення освітньо-виробничого кластеру з формування трудового потенціалу регіону, започаткований Національною академією педагогічних наук України за ініціативою Запорізької обласної державної адміністрації, Федерації роботодавців області й Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Результати дослідницької роботи свідчать, що діяльність кластеру сприяє реалізації ефективної освітньої діяльності відповідно до потреб замовників кадрів, практичному впровадженню й апробації передових педагогічних технологій, розвитку матеріальної бази навчальних закладів. Здійснення навчальної діяльності в умовах освітньо-виробничого кластеру вимагає переосмислення ключових методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців загалом і сфери послуг зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам взаємозв'язку педагогічного й виробничого процесів з урахуванням специфіки кожної галузі, зокрема сфери послуг, присвячені праці таких українських науковців, як Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Савченко, І. Стариков та ін. У роботах Г. Лук'яненко, А. Михайличенка, Л. Пуховської, В. Скульської обгрунтовано проблемні питання теоретичних і методичних засад професійного навчання на виробництві. Питання розвитку сфери обслуговування розглянуті в дослідженнях В. Апопія, С. Бандури, В. Куценко, О. Моргулець, І. Олексіна, Н. Шутовської, В. Удовиченка, А. Язикової та ін. Методологічні проблеми змісту освіти в цілому розроблялися науковцями В. Бажутиним, В. Безруковою, Н. Брюхановою, Г. Карповою, О. Коваленко, М. Лазаревим та іншими.

Концепції компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців були предметом досліджень В. Блінова, О. Жеребіної, М. Крощенко, Н. Машукової, Г. Муравйової, О. Олейникової, М. Шестакова. Теоретичні основи модульної організації навчального процесу в професійних навчальних закладах розглядали Г. Герчек, Н. Тализіна, П. Юцявичене та інші вчені.

Питання системного підходу в педагогіці, сутність педагогічної системи, характеристика її елементів розкриті в працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Б. Ананьева, В. Афанасьєва, Л. фон Берталанфі, В. Беспалько, К. Боулдинга, В. Бураяка, Н. Кузьминої, В. Лозової, В. Корбутяка, Б. Ломова тощо.

У наукових працях Г. Балла, Л. Виготського, І. Зимньої, В. Моляко, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна, Г. Суходольського, Т. Яценко, В. Швириєва та ін., присвячених особливостям особистісно-діяльнісного підходу, розглянуто розвиток особистості в процесі діяльності.

У сучасних педагогічних дослідженнях важливе місце належить вивченню андрагогічних проблем. Так, андрагогічному підходу професійної підготовки, перепідготовки, підвищенню кваліфікації присвячені праці Н. Батечко, В. Олійника, Ю. Присяжнюк, М. Приходько та ін. Проблеми андрагогіки як теорії навчання дорослих досліджували Л. Лук'янова, С. Болтівець, Т. Василькова, С. Вершловський, М. Громкова, С. Змейов, Н. Протасова та інші.

Застосування основних положень і концепцій маркетингу у сфері освітніх послуг для підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів вивчали такі відомі українські вчені, як І. Каленюк, М. Матвійв, Р. Патора, Т. Оболенська та ін.

Проте, незважаючи на багатоаспектні дослідження проблеми методологічних підходів, методологічний концепт професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластеру потребує більш детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обгрунтування перспектив використання окремих методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ураховуючи особливості структури й принципи функціонування кластеру, методологічний концепт професійної підготовки фахівців сфери послуг відображає взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової та конкретно наукової методології, до яких, на нашу думку, належать: системний, особистісно-діяльнісний, модульно-компетентнісний, андрагогічний, функціональний і маркетинговий підходи.

Важливого значення у створенні концептуальної моделі цілісного процесу професійної підготовки фахівця надається *системному підходу*, який реалізує загальнометодологічні принципи побудови структури змісту теоретичної й практичної підготовки майбутніх фахівців з урахуванням особливостей їх професійної діяльності. Такий підхід передбачає, що відносно самостійні компоненти системи розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку. За визначенням В. Андрущенка, системний підхід – це спосіб наукового пізнання й практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим [12, с. 536]. На думку О. Жарикова, системний підхід ґрунтується на таких принципах: єдності (спільний розгляд системи як єдиного цілого і як сукупності частин); розвитку (урахування змінності системи, її здатності до розвитку); глобальної мети (відповідальність за вибір мети); функціональності (спільний розгляд структури системи й функцій з пріоритетом функцій над структурою); децентралізації; ієрархії (урахування супідрядності й ранжування частин); невизначеності; організованості (ступінь виконання рішень і висновків) [2, с. 32]. Системний підхід дає змогу визначити структурні елементи моделі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг, здійснити їх аналіз, виділити зовнішні й внутрішні зв'язки тощо. У рамках соціального партнерства такий підхід сприяє об'єднанню інтересів професійної освіти та ринку праці, уможливорює розгляд окремих структурних компонентів професійної підготовки як цілісної структури, націленої на досягнення результатів.

У рамках гуманістичної освітньої парадигми на окрему увагу заслуговує *особистісно-діяльнісний підхід*, який у науковій літературі розглядається як єдність особистісного й діяльнісного компонентів. Особистісний компонент полягає в максимальному врахуванні індивідуально-психологічних особливостей особистості через зміст і форму навчальних завдань, характер спілкування з майбутніми фахівцями. Діяльнісний компонент спрямований на засвоєння структури й технології професійної діяльності й спонукає особистість до самоорганізації, самореалізації й самоконтролю. У працях О. Кобзаря зазначено, що «індивідуалізація процесу навчання здійснюється в змістовному (складання спеціальних навчальних програм, індивідуалізація завдань) і дидактичному (добір форм, індивідуалізація методів організації навчання) аспектах, у напрямках, які розрізняються за змістом і цілями індивідуалізації; за способами здійснення індивідуального підходу; за темпами виконання завдань» [4, с. 185]. За оцінкою академіка Н. Ничкало, особистісно-діяльнісний підхід «сприятиме духовному розвитку особистості майбутнього фахівця, формуванню національної свідомості, патріотизму, почуття професійної честі й гідності, уміння працювати у виробничому колективі» [8, с. 92]. Такий підхід урахує тенденції розвитку самої особистості й сприяє професійному розвитку фахівця через різні сфери діяльності; його використання створює умови для розвитку гармонійної, морально-досконалої, соціально-активної, професійно-компетентної й конкурентоспроможної особистості, яка здатна до активного реагування на зміни, що відбуваються в технологіях виробництва.

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластеру інтегрує ідеї компетентнісного підходу й технологію модульного навчання в *модульно-компетентнісний підхід*, під яким у країнах Європейського Союзу розуміють побудову освітнього процесу на позиціях розвитку особистості через мотивацію її саморозвитку. Ключовою відмінністю модульно-компетентнісного підходу є сукупність взаємопов'язаних принципів: соціальне партнерство (встановлення взаємовигідної співпраці для прогнозування потреб ринку праці, формування професійно-кваліфікаційної структури підготовки майбутніх фахівців, оновлення змісту професійних і освітніх стандартів, підвищення якості професійної освіти); орієнтації на кінцевий результат (набуття випускниками навчальних закладів

компетенцій, необхідних для виконання професійної діяльності); модульності (здійснення навчання за модулями, відповідно до змісту професійної діяльності); конкретності (чітке визначення конкретного результату, відокремлення головного, актуального в навчальному матеріалі, його систематизація, узагальнення й усвідомлення майбутніми фахівцями); гнучкості (забезпечення безперервної адаптації навчального плану й програм до умов ринку праці й нових тенденцій виробництва); усвідомленої перспективи (усвідомлення учнями етапів і цілей навчання); цілісності (побудова навчальної програми на основі єдності та взаємозв'язку її компонентів); інтегративності (інтегративність навчальних модулів та їх елементів, здатність модульно-компетентнісної програми інтегруватися в інші програми навчання); контекстності (наближення змісту освіти до реальної практичної діяльності); прозорості (зрозумілість і відкритість змісту компетенцій як для роботодавців (соціальних партнерів), так і для учнів) [5, с. 35; с. 123]. Істотними перевагами такого підходу, на думку В. Блінова, є інтеграція теоретичного й практичного складників навчання, індивідуалізація навчання для кожного учня, відповідно до рівня його знань і вмінь і попереднього навчання (або трудового досвіду) шляхом комбінування необхідних модулів і окремих їх одиниць, можливість оперативного оновлення конкретних модулів в умовах змін вимог до фахівця [1, с. 10]. Реалізація цього підходу створює умови для гнучкого реагування на конкретні умови навчання, потреби виробництва, підвищує якість набуття знань і компетенцій майбутніми фахівцями сфери послуг, стимулює їх самостійність і відповідальність, націлює на навчання впродовж життя.

В умовах освітньо-виробничого кластеру значно підвищується необхідність використання *андрагогічного підходу*. Українська дослідниця Л. Лук'янова вважає, що освіта, здобута в навчальному закладі, уже не може цілком задовольняти потреби особистості, а тому однією з актуальних проблем сучасності є пошук оновлення змісту й способів діяльності людини в межах попередньо набутих знань і накопиченого практичного досвіду. На її думку, одним з можливих шляхів виконання цього завдання є неперервне навчання в системі освіти дорослих, яка сьогодні опинилася у фокусі уваги світової спільноти [6]. Л. Сігаєва визначає неперервну освіту «як інтегративний елемент життєдіяльності особистості, умову постійного розвитку індивідуального досвіду людини в процесі її соціалізації» [11, с. 40]. Основні андрагогічні принципи спрямовані

на реалізацію суспільних та індивідуальних освітніх потреб дорослої людини щодо її професійного, загальнокультурного й наукового рівнів. До таких принципів належать: пріоритетність самостійного навчання; спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу та їхня взаємодія; використання наявного позитивного життєвого досвіду, практичних знань, умінь, навичок; індивідуалізація навчання (створення індивідуальної програми навчання, орієнтованої на конкретні освітні цілі з урахуванням досвіду, рівня підготовки, психофізіологічних і когнітивних особливостей дорослої людини); системність навчання (відповідність цілей і змісту навчання його формам, методам, засобам і оцінюванню результатів); контекстність навчання (використання контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань на професійні); актуалізація результатів навчання; ефективність навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання [7]. Результатом використання андрагогічного підходу є формування професійної мобільності майбутніх фахівців сфери послуг, досягнення найвищого рівня творчості й самореалізації в професійній діяльності, забезпечення високого рівня їх підготовленості до інтегративної діяльності в сучасних умовах, що здійснюється протягом життя.

Використання *функціонального підходу*, який є інструментом виявлення затребуваних і перспективних професій, трудових функцій, операцій, кваліфікацій, необхідних компетенцій фахівців сфери послуг, забезпечує достовірну інформацію для розробників професійних і освітніх стандартів у сфері праці й професійної освіти, дає змогу вчасно оновити зміст навчання відповідно до змін, що відбуваються в галузі. Функціональний підхід концентрує увагу на спільності функцій, охоплює різноманітні процеси, що здійснюються в системі освіти, і розглядає їх в інтегральному вигляді.

Для реалізації функціонального підходу необхідно здійснити його інтеграцію з *маркетинговим*. Маркетингова модель розвитку передбачає розроблення, реалізацію й оцінювання навчальних програм через

об'єднання зусиль між органами влади, потенційними роботодавцями, навчальними закладами, споживачами освітніх послуг для гармонізації інтересів і задоволення спільних потреб. На думку В. Свистун, маркетинговий підхід дає змогу реформувати організаційну й управлінську структуру навчального закладу (створення маркетингової служби), сформулювати й оптимізувати стратегію, спланувати й реалізувати його тактику, розв'язати проблеми сегментації ринку, асортименту освітніх послуг, комунікацій та інших форм їх просування з урахуванням специфіки освітніх послуг і вітчизняного ринку праці [10, с. 16]. Уміло спланований і втілений у життя комплекс маркетингових заходів дасть змогу навчальному закладу посісти своє місце на ринку освітніх послуг, здійснювати підготовку кадрів відповідно до вимог ринку праці, забезпечити найбільш продуктивне задоволення потреб: особистості – в освіті; навчального закладу – у конкурентоспроможності на ринку й матеріальному добробуті його працівників; підприємств – у розвитку персоналу; суспільства – у розширеному відтворенні трудового й освітнього потенціалу країни [3]. Застосування маркетингових технологій дає можливість обґрунтувати попит і пропозиції освітніх послуг на ринку праці, проектування особистісно-розвивального, інформаційно-освітнього середовища, сприяє розвитку професійної освіти й забезпечує її тісний зв'язок з соціальними партнерами.

Висновки. Отже, використання запропонованого методологічного концепту, заснованого на окреслених вище підходах, сприятиме розробленню такої методичної системи професійної підготовки в умовах освітньо-виробничого кластеру, яка дасть змогу майбутнім фахівцям сфери послуг оволодіти інноваційними знаннями й уміньми для виконання конкретних функцій. А це, відповідно, позитивно позначиться на їх професійній діяльності й забезпечить баланс інтересів органів влади, підприємств, навчальних закладів, громадськості на користь усього суспільства.

Список використаних джерел

1. Блинов В. И. Концептуальные основы разработки федеральных государственных образовательных стандартов начального и среднего профессионального образования нового поколения / В. И. Блинов. – М. : ФИРО, 2008. – 64 с.
2. Жариков О. Н. Системный подход к управлению: учеб. пособие для вузов / Жариков О. Н., Королевская В. И., Хохлов С. Н. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.

References

1. Blinov, V. I. (2008). *The conceptual basis for development of the federal state educational standards for primary and secondary vocational education of new generation*. Moscow : FIRO. [in Russian]
2. Zharikov, O. N., Korolevskaya, V. I., Khokhlov, S. N. (2001). *Systemic approach to management: textbook for universities*. Moscow: UNITY-DANA. [in Russian]
3. Isaikina, O. D. *Marketing of educational services: current trends and perspectives*. Retrieved from : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/

3. Ісайкіна О. Д. Маркетинг освітніх послуг: сучасні тенденції та перспективи [Електронний ресурс] / О. Д. Ісайкіна. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2010_15_1/Isaykina.pdf (30. 11. 2016).
4. Кобзар О. Б. Роль індивідуалізації пізнавальної діяльності в наступності навчального процесу в медичному університеті : у 2-х ч. / О. Б. Кобзар // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. 2. – С. 183–188.
5. Короткова Л. І. Педагогічні умови створення професійних стандартів швейного профілю на основі компетентнісного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ліна Ігорівна Короткова; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К., 2012. – 237 с.
6. Лук'янова Л. Б. Андрагогічний досвід організації професійного навчання на виробництві [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова. – Режим доступу : lib.iitta.gov.ua (30. 11. 2016).
7. Наумова В. Діяльність викладача-андрагога в системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / В. Наумова. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2010_1/Naymova.doc.pdf (30. 11. 2016).
8. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія / Н. Г. Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
9. Орлова О. А. Андрагогічний аспект підготовки вчителів у системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / О. А. Орлова. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/VZhDU/2011_55/vip55_25.pdf (30. 11. 2016).
10. Свистун В. І. Управління розвитком професійно-технічного закладу в умовах ринкової економіки / Валентина Іванівна Свистун // Професійно-технічна освіта. – 2014. – № 1. – С. 16–18.
11. Сігаєва Л. Неперервна освіта дорослих: соціальний аспект / Л. Сігаєва // Неперервна професійна освіта. – 2005. – № 1. – С. 40–45.
12. Філософський словник соціальних термінів / В. П. Андрущенко та ін.; за ред. В. П. Андрущенка. – Київ–Харків : Р.И.Ф., 2005. – 671 с.

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Короткова Ліна Ігорівна
modastil@ukr.net

Державний навчальний заклад «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю»
 вул. Шкільна, 3, м. Запоріжжя, 69095, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1613>

Матеріал надійшов до редакції 03. 12. 2016 р.
 Прийнято до друку 13.12.2016 р.

Information about the authors:
Korotkova Lina Ihorivna
modastil@ukr.net

State Educational Institution "Zaporizhia Higher Vocational School of Fashion and Style"
 3 Shkilna St., Zaporizhia, 69095, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1613>

Received at the editorial office 03. 12. 2016.
 Accepted for publishing 13.12.2016.